

КЪМ ВЪПРОСА ЗА ОБЕКТИВНОТО И СУБЕКТИВНОТО В ПРОЦЕСА НА ПРАВОРАЗДАВАНЕ

Пламен Митков Калев, БСУ

THE ISSUE OF OBJECTIVE AND SUBJECTIVE IN THE PROCESS OF JUSTICE

Plamen Mitkov Kaley

Понятията обективно и субективно са философски категории. Общоприето във философията е, обективното да се отъждествява изцяло и направо с обективната реалност, с материята, а субективното със субективната реалност с психиката.¹ В процеса на правораздаване проявление намират както обективното, така и субективното.

Обективността стои в основата на правораздавателния процес. От разпоредбите на Конституцията, Законът за съдебната власт и процесуалните закони по пътя на тълкуването се извлича принципа на обективност на процеса на правораздаване, който създава задължение за държавните органи да проведът едно обективно съдебно производство от началото до неговия край. Те трябва да бъдат обективни като се ръководят от принципите установени в Конституцията и останалите закони, при постановяване на своите актове да се основават на закона и събраните по делото доказателства, да изпълняват функциите си безпристрастно и независимо, да осигурят откритост, достъпност, и прозрачност на своите действия, да прилагат законите точно и еднакво спрямо всички лица и случаи за които се отнасят и да са политически неутрални.

От друга страна правораздаването като процес е прилагане на правните норми от съда, за да бъде разрешен поставеният пред него конкретен казус. То е дейност, която представлява система от разнородни действия, имащи творческо и организиращо съдържание, насочени към претворяване предписанията на правните норми в живота². Това са процесуални действия осъществявани от съдията и останалите участници в производството. Те са волеви актове на човешки същества, състоящи се от две съставки. Вътрешна – вътрешните психични процеси протекли в съзнанието на субекта в резултат на които се формира съдържанието на процесуалното действие и външна -физическата форма в която се проявява действието навън от съзнанието. Процесуалните действия съществуват в определени процесуални форми посредством които биват възприемани.

В съдържанието на процесуалното действие, предвид това, че е продукт на съзнанието на човешки същества, е възможно да се проявят субективни моменти. Тяхната поява ще го охарактеризира като субективно, такава, чието

---

¹ Вж.Петров,С. „Понятие за обективно и субективно” ,С.,1965г.,с.44

² Вж.Алексеев,С. „Обща теория на правото” -том.2.,С.,1985г.,с.280

съдържание е резултат на произволни³ или пристрастни психични процеси. Понятието субективно се употребява в смисъл на качество на процесуалното действие, а от тук и на цели процес от който то е част. Проявата на субективния момент в съдържанието на процесуалното действие е недупустима, тъй като ще бъде нарушен принципът на обективност. Поради това е необходимо ограничаване в най-висока степен на проявите на субективизъм в процесуалното действие. Независимо, че в съзнанието на субекта протичат едни субективни по своя характер процеси, те трябва да водят до формиране на обективно съдържание на процесуалното действие. Това означава протичане на тези процеси върху една обективна основа, даваща възможност за едно безпристрастно, неутрално и лишено от произвол формиране на съдържанието на процесуалното действие. Необходимо е безпристрастие както по повод на процесуалните действия на съдията, така на страните и останалите участници в производството.

Съдийското безпристрастие е свързано със самата същност на правораздаването.⁴ За да съди безпристрастно съдията трябва да бъде трето лице, чуждо на правния спор, а не участник в него.⁵ Съдийското безпристрастие обезпечава правилното решаване на делото, защото изключва при разглеждането му и при постановяване на правораздавателния акт проява на всякакви стимули на заинтересованост, приятелство, ненавист и други подобни. Съдията е безпристрастен, когато остава чужд на всякакви съображения, които противоречат на обективната истина и на волята на закона.⁶

Съдийското пристрастие може да се прояви по повод на всяко едно процесуално действие. Във всяко едно съдебно производство независимо какво е то съдията осъществява следните процесуални действия:

В първия етап извършва определяне на кръга от факти подлежащи на установяване, събиране и процесуално закрепване на доказателствата, тяхното изследване включително тяхната проверка и оценка. Основната задача е да се придобият познания от правораздаващия относно фактите по казуса. За него е необходимо да знае с кого, къде, кога и при какви условия какво се е случило, за да може да издири, индивидуализира и приложи съответната правна норма. Тази информация той ще придобие посредством доказателствения материал събран в процеса на доказване, който по своята същност е една изследователска дейност, състояща се от процесуалните действия на съдията и останалите участници в производството, насочена към събиране и опознаване на определени специфични факти, имащи пряко или косвено значение⁷ по казуса. Проявата на субективния момент ще доведе до неправилното установяване на фактите по делото т.е. до опорочаване на целия етап, а от тук и на следващите етапи, защото фактическите обстоятелства са онази основна фактическа база, спрямо която в последствие се прилагат юридическите норми.⁸

Вторият етап от процеса на правораздаване се състои от процесуалните действия на съдията свеждащи се до избор на подлежаща на прилагане правна норма, проверка на

---

³ Вж. Петров, С. „Понятие за обективно и субективно” С., 1965 г., с. 52

⁴ Вж. Сталев, Ж. „Българско гражданско процесуално право” с. 125

⁵ Пак там с. 126

⁶ Пак там с. 126

⁷ Вж. Строгович, М. С. „О рациональном и эмоциональном в судебном исследовании”. в Советское государство и право, 1959, №5

⁸ Пак там., с. 293

нейната автентичност и юридическо действие, проверка на правилността на текста на акта, в който е изразена нормата и изясняване на нейното съдържание по пътя на тълкуването. Появата на субективния момент в тези действия на съдията ще доведе до избор на неподходяща правна норма която да бъде приложена.

Третия етап включва действия на съдията по решаване на делото. На този етап съдията от правната норма като общо и абстрактно правило за поведение отнасящо се до индивидуално неопределен брой адресати извлича конкретно индивидуално правило отнасящо се до конкретни субекти на правото. Това правило е резултат на оценка на фактите по делото по вътрешно убеждение. Вътрешното убеждение на съдията представлява свободно от външна принуда и несвързано с формални предписания търсене на истината.⁹ Именно по повод формирането на вътрешното убеждение на съдията съществува опасност от проява на субективния момент. Наличието на който е дало основание за скептично отношение към правораздаването. Френският мислител Монтен пише: "Съдиите по някога са склонни към по-сурови и тежки присъди, а понякога - към по-леки, по-смекчени, дори към оправдаване на престъпника. Съдията, който носи от къщи си болката от подагра, мъката от ревността или гнева от окралия го слуга, съдията, чиято душа кипи от гняв, несъмнено ще бъде склонен към по-тежка присъда".¹⁰ Субективната страна на вътрешното убеждение се заключава в субективната увереност, която изключва всякакво съмнение в правилността и неправилността на известни положения и готовност да се действа съобразно тази увереност.¹¹

За да се ограничат възможностите от проява на субективни моменти в съдържанието на процесуалните действия на съдията, законодателят е поставил изискване за обективност, всестранност и пълнота както при определянето на фактите подлежащи на доказване, така при тяхното събиране и оценка. Съдията е задължен да прецени всички доказателства. Вътрешното му убеждение не е интуиция, вътрешен глас или някакво шесто чувство, а съзната увереност, основана на доказателствения материали¹² и закона.

Средство за защита от субективизъм в действията на съдията е и обещанието дадено от него, че ще е безпристрастен и обективен по реда на чл. 155 от ЗСВ.

На следващо място за да се обезпечи безпристрастното решаване на делото нормите на процесуалното законодателство заповядват да се отстранят от участие съдия, прокурор, съдебни заседатели или секретар, за които са налице предвидените в закона обстоятелства даващи основание да се постави под съмнение тяхната безпристрастност. Това е правният институт на отвода, който дава възможност при наличието на определените предвидени в законът предпоставки горепосочените лица да се самоотведът от делото или да бъде поискан техен отвод от заинтересованата страна.

Изискването за безпристрастни, лишени от субективизъм процесуални действия не се отнася само до съдията. Такова се поставя и по повод действията на страните по делото. Техните процесуални действия се свеждат основно до представяне на доказателства и участие в тяхното изследване и оценка.¹³ Тази тяхна дейност може да се

⁹ Вж. Ратинов, А., "Судебная психология для следователей", М., 1967 г., с. 139

¹⁰ Вж. Монтен, М., "Опити" - том 2., С., 1980 г.

¹¹ Павлов, С., "Наказателен процес на Народна република България", с. 169

¹² Пак там, с. 691

¹³ Вж. Алексеев, С., "Обща теория на правото" - том 2., С., 1985 г., с. 297

нарече аргументиране, защото е насочена към обосноваване на предявяваните доводи и възражения, убеждаване в тяхната истинност едни или други лица.¹⁴

В текста на чл.3 от ГПК е установено изискването за добросъвестност на страните в производството. Под страх от отговорност за вреди те са длъжни да изнасят пред съда истината. Цитираната разпоредба създава едно задължение за страните да бъдат обективни в представянето на фактическата обстановка пред съда. Задължени са да говорят истината, което не е само задължение за въздържане от лъжа¹⁵, а е и задължение да се съобщят на съда всички известни факти, които имат отношение към делото.¹⁶ Задължението за обективност, макар и не изрично установено в АПК се отнася и до процесуалните действия на страните в производствата по административни дела. Този извод следва от текста на чл.144 от АПК, който предвижда за неуредените въпроси да се прилагат разпоредбите на ГПК. Цитираната разпоредба намира проявление и в наказателния процес по повод на процесуалните действия на гражданския ищец и гражданският ответник. Основание за този извод е текста на чл.88 ал.1 от НПК, който постановява, че доколкото в НПК няма съответни правила за разглеждане на гражданския иск следва да се прилагат разпоредбите на ГПК.

Що се отнася до частния обвинител и частния тължител те са граждани участващи в процеса за да защитят свои права и законни интереси. Предвид това за тях няма задължение да извършват действия по установяване на факти, които са в полза на подсъдимия, каквото е изискване е поставено за прокурора. Те обаче са длъжни да се пазят от обвинителен уклон, да изградят своето убеждение само върху данните по делото и закона, оказвайки реална и сериозна помощ на съда при изясняване на обвинението.¹⁷

Прокурорът е държавен орган, който в производството пред съда повдига и поддържа обвинението по наказателни дела от общ характер и в предвидените със закон случаи участва в граждански и административни дела, като следи за спазване на законността.

При осъществяване на процесуалните си действия той следва да бъде обективен – това произтича както от характера на държавното обвинение, така също от качеството му на представител на държавата. Поради това той следва да действа в рамките на прокурорските правомощия за допускане, събиране и проверка както на обвинителни, така и на оправдателни доказателства, за изясняване не само на отегчаващи, но също и на смекчаващи отговорността обстоятелства. Трябва да избягва обвинителен уклон - професионална деформация, при която държавният обвинител проявява склонност за тенденциозно тълкуване и пристрастно изследване на доказателствата, преднамерено изопачаване на факти и премълчаване на обстоятелства в полза на защитата. Прокурорът трябва да бъде непредубеден и незаинтересуван от изхода на делото.

По повод на подсъдимия трябва да се посочи, че не намира проявление принципът на обективност. Той не е задължен да дава обяснения по делото още повече пък ако дава такива не е задължен да говори истината това ограничение на принципа на

---

¹⁴ Пак там, с.297

¹⁵ Сталев, Ж „Българско гражданско процесуално право”, с.115

¹⁶ Пак там, с.115

¹⁷ Павлов, С. „Наказателен процес на Народна република България”, с.257

обективност е във връзка с осигуряване възможността да се реализира неговото право на защита.

Накрая субективни моменти могат да се проявят и в процесуалните действия на другите участници в производството като свидетелите, вещите лица, преводачи, тълковници и поемни лица. Те осъществяват дейност, която се свежда до представяне на доказателства по делото съответно чрез свидетелски показания и експертизи или пък осъществяват действия по тълкуване или превод. За тях процесуалното законодателство е поставило изискване да бъдат обективни. Като средство за тоширане на възможностите за проява на субективни моменти в съдържанието на техните процесуални действия са установени в НК състави на престъпления – лъжесвидетелстване и даване на невярно заключение, превод или тълкуване. Под страх от наказателна отговорност свидетелят ще бъде обективен т.е. няма съзнателно да потвърди неистина или затаи истина, вещото лице, преводачът и тълковникът няма съзнателно да дадът съответно невярно заключение, превод или тълкуване.

Процесът на правораздаване е един верижно развиващ се динамичен фактически състав¹⁸, състоящ се от отделни юридически факти, които представляват неговите етапи. Така, че проявата на субективния момент на един от етапите ще опорочи и последващите, тъй като той се явява основа върху която се развива последващият. Опорочената основа ще доведе до опорочаване на надстройката изграждаща се над нея – ако е налице субективизъм при действията по установяване на фактите по делото, то те ще бъдат неправилно установени, а от тук ще се определи като приложима неподходяща правна норма и ще се формира вътрешно убеждение несъответстващо на обективната действителност. Предвид всичко дотук може да бъде направен извода, че е необходимо провеждането на едно обективно производство по правораздаване, като на всеки от етапите е необходимо ограничаване на всякакви възможности за проява на субективни моменти и всяко едно процесуално действие да бъде изградено върху една стабилна обективна основа.

---

¹⁸ Вж. Сталев, Ж. „Българско гражданско процесуално право”, с. 36